



Ohlas akcie lorda Rothermerea na Slovensku. Reakcie na revizionistickú kampaň v rokoch 1927 - 1928

Miroslav MICHELA, Historický ústav SAV Bratislava, hismirm@savba.sk

MICHELA, Miroslav. Response of the action of Lord Rothermere in Slovakia. Responses to revisionist campaign in the years 1927 - 1928. Individual and Society, 2004, Vol. 7, No. 3.

In my paper, I approach the way interfered revisionist propaganda in society in Slovakia. As she worked Rothermers campaign for various sections of the population and as at that time Profiled Hungarian minority in the country. I would also point out parallels between politics, propaganda and reactions of the population.

Rothermers campaign. Slovakia. Politics. Propaganda.

V mojom príspevku chcem priblížiť, akým spôsobom zasahovala revizionistická propaganda do života spoločnosti na Slovensku. Ako pôsobila Rothermerova kampaň na rôzne vrstvy obyvateľstva a ako sa v tom čase profilovala maďarská menšina v krajine. Rád by som tiež poukázal na paralely medzi politikou, propagandou a reakciami obyvateľstva.

Kampaň lorda Rothermerea v prospech mierovej revízie hraníc, je jednou z významných kapitol maďarských revíznych snáh. Zo zahranično-politického hľadiska akcia nepriniesla požadovaný úspech. Napriek tomu, jej veľký mediálny ohlas zabezpečil širšiu propagáciu myšlienky revízie trianonskej mierovej zmluvy.

Celu akciu naštartoval článok anglického novinového magnáta Lorda Rothermerea uverejneným 21. júna 1927 v jeho denníku Daily Mail pod názvom *Hungary's place in the Sun*. (Miesto Maďarska pod slnkom) a v priebehu krátkej doby sa jeho myšlienky stretli s veľkou odozvou. Najmä v Maďarsku boli Rothermerove názory prijímané s vierou v skorú zmenu status quo. Vplyvom silnej propagandy si preto táto kampaň získala dôveru a podporu obyvateľstva a každý lordov článok alebo vyjadrenie vzbudzovali v krajine nepodložené nádeje. To v konečnom dôsledku vzbudilo obavu aj u maďarskej vlády, ktorá sa od akcie oficiálne dištancovala. Tlač v ostatných európskych krajinách okrem Talianska, neprikladala Rothermerovému vystúpeniu veľký význam a poväčšine sa vyjadrovala proti nemu. Podobne to bolo aj u štátov Malej dohody.[1]

Onedlho po začatí kampane sa ostrie Rothermerovho pera zameralo konkrétne na jeden štát - na Československo, ktoré označil za „neživotoschopný zlepenec a za pracháreň Európy“. Je len samozrejmé, že tieto útoky vyvolali reakciu aj na Slovensku, keďže išlo práve o odčlenenie časti jeho územia.

Hneď po zahájení Rothermerovej kampane, sa na lordovu stranu postavili niektorí predstavitelia maďarských menšinových strán, ktorí lordove aktivity vítali. Oficiálne mu už koncom júna za jeho „odvážny čin v mene maďarskej spravodlivosti“ poďakoval predseda kresťanských socialistov Gejza Szüllő. [2] Oficiálne vládne orgány ani tlač sa zo začiatku k tejto otázke veľmi nevyjadrovali. V južných oblastiach

Slovenska obývaných prevažne obyvateľstvom maďarskej národnosti však bola situácia iná. Po uliciach sa začali objavovať revizionistické plagáty a letáky, šíрили sa poplašné fámy. Napríklad, že Rothermerova akcia súvisí so zmenou britskej zahraničnej politiky, z čoho sa predpovedali aj blížiace zmeny v stredoeurópskom priestore. O značnej sile týchto dezinformácií hovoria správy, podľa ktorých v očakávaní skorej zmeny hraníc, začalo obyvateľstvo maďarskej národnosti odhlasovať svoje deti zo škôl s vyučovacím jazykom slovenským a objavili sa aj správy, podľa ktorých plánovali niektorí prestať platiť dane. Agitátori, ktorí sa zdržovali na týchto územiach propagovali myšlienku plebiscitu na Slovensku a znepokojovali obyvateľstvo správami o blížiacom sa vpáde Maďarov do pohraničia a jeho pripojení k Maďarsku. Podľa úradných správ tieto fámy považovalo obyvateľstvo za dôveryhodné. Zároveň úrady registrovali zvýšený počet materiálov iredentistického charakteru, okrem letákov, najmä rôznych pohľadníc a máp s revizionistickou tematikou.[3] Táto zvýšená aktivita - ktorá bola dovedy aj v Maďarsku do určitej miery obmedzovaná a brzdená, podnietila v spoločnosti na Slovensku diskusiu o možnostiach revízie, o česko-slovensko-maďarských vzťahoch, menšinovej otázke a historických koreňoch vzájomného antagonizmu.[4]

Napriek už spomínanému zdržanlivému postoj československých politikov a tlače, v polovici júla sa v novinách začalo objavovať množstvo článkov s Rothermerovskou tematikou. Fakt, že lordove útoky smerovali proti celistvosti Československej republiky spôsobil, že veľká časť obyvateľstva krajiny, najmä slovenskej a českej národnosti, bez rozdielu náboženskej a politickej príslušnosti, sa voči jeho snahám postavila negatívne. Veľkú zásluhu na tom mali aj aktivity politických strán a rôznych spolkov. Spolupráca na apolitickej báze, ktorú rozvinuli, združovala dokonca aj politicky antagonistické subjekty od ľavice po pravicu, čo sa odrazilo aj na podobnosti reakcií obyvateľstva na Rothermerovu kampaň. Hlavným cieľom bolo poukázať na nereálnosť lordových vyjadrení a demonštrovať oddanosť k Československej republike, čo sa aj stalo. Celú túto kampaň koordinoval spoločný výbor pod názvom Národná Obrana ktorý vznikol na pôde Slovenskej odbočky Národnej rady československej v Bratislave. Všetky tieto aktivity sa diali s požehnaním a pomocou oficiálnych československých úradov a medzi Slovenským obyvateľstvom boli pomerne populárne.[5]

Oficiálnym začiatkom koordinovanej protirothermerovskej akcie sa stala celoštátna manifestácia zorganizovaná 20. augusta 1927 na sviatok sv. Štefana v Bratislave.[6] Práve svätoštefanské oslavy mali veľký symbolický význam a mnoho Maďarov zo Slovenska prejavilo záujem o návštevu osláv v Budapešti. V tom čase sa šíрили správy, že tieto slávnosti majú byť využité na politické a propagandistické ciele v zmysle pripojenia Žitného ostrova a iných území k Maďarsku. Nakoniec sa však až na malé výnimky, Maďari na Slovensku v tejto veci navonok nezaktivizovali. Známy je len prípad, keď 20. augusta na omši v obci Taloš v okrese Galanta spievali maďarskú hymnu.[7]

Naproti tomu, sa zaktivizovali československí občania maďarskej národnosti, ktorí odsudzovali nedemokratický režim admirála Horthyho a zorganizovali vlastnú demonštráciu, počas ktorej zdôrazňovali najmä pozitíva života v republike a útlak existujúci vo vtedajšom Maďarsku. Do podobných aktivít sa zapájali najmä stúpenci sociálnej demokracie a maďarskej pobočky agrárnej strany. Podobne sa proti „Rothermerovým imperialistickým snahám“ oficiálne vyjadrili aj komunisti.[8]

Od 20. augusta sa na území celého Slovenska, v mestách aj na dedinách, začalo organizovať množstvo manifestácií, na ktorých sa zúčastňovali tisíce obyvateľov krajiny s rôznou nacionálnou, konfesionálnou alebo politickou orientáciou, či identitou, za cieľom demonštrovať vernosť republike. Napomohli tomu aj 50 % zľavy cestovného poskytované štátnou železnicou. Okrem toho, organizovali zvlášť demonštrácie aj politické strany, ktoré na nich samozrejme presadzovali svoje úzke politické záujmy. V tomto kontexte je zaujímavý postoj Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorá okrem protirothermerovej kampane zdôrazňovala myšlienku autonómie Slovenska a vyhovárajúc sa na „programové rozdiely“ nezúčastnila už spomínaného veľkého celonárodného zhromaždenia z 20. augusta. Aktívnymi organizátormi protirothermerovských manifestácií sa stali aj politické strany a rôzne spolky. V tejto činnosti sa najviac angažovala Slovenská liga.

V rámci manifestácií sa aklamačne odsúhlasili deklarácie namierené proti nebezpečným snahám o narušenie celistvosti republiky. V októbri na Slovensku rozbehli petičnú akciu, ktorej cieľom bolo zhromaždiť čo najviac podpisov odsudzujúcich Rothermerovu kampaň a zároveň zozbierať mená a údaje o osobách, ktoré sa do akcie odmietli zapojiť. Maďarské obyvateľstvo sa k celej akcii správalo pomerne zdržanlivo, zdôrazňujúc aj nezáujem o samotnú politiku. Na rozdiel od nich, Česi a Slováci podporovali akciu v hojnom počte.[9]

Zaujímavá je však skutočnosť, že niektorí ľudia odmietali petície podpísať. Išlo predovšetkým o ľudí ktorí vznik Československej republiky považovali za nepravosť a krivdu a takto deklarovali svoje presvedčenie.

Stalo sa však aj to, že niektorí občania nepodpísali z neinformovanosti alebo z obavy pred zneužitím ich podpisov. Podľa výpovedí, určitú úlohu v ich nezáujme podpísať petíciu hral aj strach z možného návratu Maďarov a z toho vyplývajúcich dôsledkov.^[10] Rezovala aj otázka politickej a hospodárskej udržateľnosti status quo, keďže od vzniku ČSR neubehlo v tom čase ani 10 rokov.

Celá podpisová akcia sa nakoniec skončila úspešne a veľká časť obyvateľov Slovenska podpisové hárky signovala. Mená a iné údaje o tých, čo nepodpísali, boli uverejňované v dennej tlači s výzvami na ich bojkotovanie. Viackrát sa však stali aj omyly, alebo pranierované osoby dodatočne podpísali.^[11] Vyhlásený bojkot, ktorý bol najmä hospodárskeho a sociálneho charakteru však do osudov týchto ľudí zasiahol.

Ukončenie podpisovej akcie v novembri 1927, prinieslo určité uvoľnenie situácie na Slovensku. Aj zo zahraničnopolitického hľadiska bolo oveľa jednoznačnejší fakt, že Rothermerove články a kampaň ktorá okolo nich vznikla nemá podporu veľmocí. Vplyvom spolupráce Slovákov a Čechov a masového potvrdenia myšlienky spoluzitia v spoločnom štáte, viedlo k zblíženiu oboch národov. Odpor voči lordovým propagandám a jeho snahám, sa odrazil aj v značne napätom postoji k maďarskej menšine na Slovensku, čo umocňoval nejednoznačný a niekedy odmietavý postoj jej predstaviteľov k protirothermerovskej kampani. To malo za následok šírenie a prehľbovanie starých resentimentov, nedôvery a vzájomnej nevráživosti.

Pomerne ťažké je zachytiť efekt celej akcie na každodenný život obyvateľstva, keďže presahujúce politikum a propaganda rozširovaná na rôznych úrovniach a aktivizácia obyvateľstva za pomoci obecných notárov a učiteľov, však znamenala citelný zásah do života obyvateľov krajiny. Na druhej strane bežné starosti ľudí, na južnom Slovensku, kde mnoho času zaberalo poľnohospodárstvo, v tom čase najmä poľné práce, zamestnávali obyvateľstvo v oveľa väčšej miere ako politické aktivity.

V tomto kontexte, všetci československí politici poukazovali na súvis pozemkovej reformy v krajine s Rothermerovým vystúpením, čo sa stretlo u obyvateľstva s veľkou odozvou. Počas protirothermerovských vystúpení sa zdôrazňoval záujem maďarských magnátov a šľachty znovunadobudnúť stratený majetok, čo bolo proti záujmu roľníkov hospodáriacich na spomenutej pôde a vyvolalo to reakcie z ich strany. V tomto kontexte, veľmi aktívne vystupovali sympatizanti a členovia Republikánskeho maďarského roľníckeho zväzu - politicky zblíženi s Milanom Hodžom.^[12]

Od začiatku roka 1928 diskusia okolo aktivít lorda Rothermera na Slovensku stráca na intenzite. Napriek tomu, že v Maďarsku sa stále tešila veľkej popularite, v Československu obyvateľstvo prestáva javiť o ňu záujem. Vážnejšie obavy u úradov vzbudila ešte pompéžna májová návšteva Rothermerovho syna Esmonda Harmswortha v Maďarsku^[13] avšak toto „akoby vyvrcholenie“ Rothermerovej kampane nezískalo u obyvateľstva republiky väčší ohlas. Nie náhodou však v tom čase navštívil republiku významný anglický profesor a priateľ Slovákov Robert W. Seton Watson.

Maďarský revizionizmus bol od vzniku Československej republiky hrozbou pre jej ďalšiu existenciu. Práve Rothermerova akcia a československá odpoveď mala na život obyvateľstva určitý vplyv, keďže v tomto čase bol v nebyvateľnej miere vyvíjaný tlak na to, aby občania republiky vyjadrili svoj názor na túto kampaň, t. j. aby sa osvedčili z lojality k republike, čo vo väčšine prípadov aj spravili.

[1] Pozri napríklad: ÁDÁM, M.: Kisantant és Európa 1920 - 29. Budapest, Akadémia Kiadó, 1989, s. 247 - 251; ROMSÍCS, I.: Bethlen István külpolitikája 1921 - 1931. Századok 1990, č. 5 - 6, s. 593 - 598; FABIÁN, J.: Z aktivít maďarskej iredenty na prelome 20. a 30. rokov (Rothermerovská akcia). In: BYSTRICKÝ, V. (Ed.): Slovensko v politickom systéme Československa. Materiály z vedeckého sympózia Časť 11. - 13. 11. 1992. Bratislava, HÚ SAV-NR SR, 1992, s. 170 - 173.

[2] Těsnopisecká správa zo 90. schôdze Národného shromáždění Republiky Československé zo 27. 6. 1927; Prágai Magyar Hírlap, 1. 7. 1927, s. 2.

[3] Štátny oblastný archív v Bratislave (ŠOBA), fond Župný úrad v Bratislave 1923 - 28 - prezidiálne spisy (f. ŽÚ-BA), spisy č. 354/28, 4688/27; 677/27; Tamže, Krajský súd v Bratislave - Tlačové spisy 1924 - 1943 (f. KS-BA TS), spisy č. 146/27, 148/27, 181/27.

[4] Pozri: ZEMKO, M.: Reflektovanie medzinárodného postavenia Československa v slovenskej tlači za Rothermereovej revizionistickej akcie v roku 1927. In: VALENTA, J. - VORÁČEK, E. - HARNA, J. (Eds.): Československo 1918 - 38. Osudy demokracie v Sřední Evropě. 1. díl, Praha, Historický ústav Akademie věd České republiky, 1991, s. 216 - 222.

[5] K tomu pozri: Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), fond Policajné riaditeľstvo v Bratislave (f. PR-BA), krabica (k.) 771, materiál (mat.) 476/21-II; GRANATIER, A. (Ed): Slovensko proti revízii Trianonskej zmluvy. Bratislava, Slovenská odbočka československej národnej rady, 1929, s. 61 - 161. (ďalej iba SPRTZ)

[6] K tomuto zhromaždeniu pozri: SPRTZ, s. 78-104; ŠOBA, f. ŽÚ-BA, spis č. 5840/27.

[7] ŠOBA, f. ŽÚ-BA, spisy č. 6021/27; 112/28; 354/28.

[8] SPRTZ, s. 119 - 121; A magyar lordok és magyar mágnások újabb rohamra indultak a magyar nép ellen. Nézzünk szemébe az igazságnak! Mit akar lord Rothermere a tízezer holdas grófok, bárók barátja? 1928; FABIAN, J.: c. d., s. 173.

[9] SNA, f. PR-BA, k. 207, mat. 39/6, PR - MV 8. 10. 1927; ŠOBA, f. ŽÚ-BA, spis č. 354/28; Pozri hlásenie Okresného úradu v Šamoríne zo 14. 10. 1927: „...maďarské obyvateľstvo sa chová kludne a neukážu žiadnu sympatiu voči Rothermerovej akcii, sú úplne spokojní s terajším stavom.“ ŠOBA, f. ŽÚ-BA, spis 74/28, Hlásenie OÚ v Dunajskej strede - ŽÚ 6. 8. 1927.

[10] Tamže, spis č. 2033/28, OÚ v Hlohovci - ŽÚ 16. 1. 1928.

[11] Tamže, pozri aj brožúru: GRANATIER, A. (Ed.): Kto snami, kto proti nám. Bratislava, 1927.

[12] Pozri poznámku č. 8.

[13] Pozri: ŠOBA, f. ŽÚ-BA, spis č. 354/28. Na margo tejto návštevy pozri propagačnú publikáciu: Harmsworth magyarországon - Egy csodálatos hét története írásban és képen. Budapest : Magyar revíziós liga, 1928, s. 63 + príloha 63 fotografií.